

MISJA OBSERWACYJNA -
PRAWA CZŁOWIEKA W UKRAINIE:

**SYTUACJA AKTYWISTÓW
ANTYKORUPCYJNYCH
W KRZYWYM ROGU**

OTWARTY DIALOG

30 MAJA 2019

Fundacja Otwarty Dialog (ODF) powstała w Polsce w 2009 roku z inicjatywy ukraińskiej studentki i działaczki obywatelskiej Lyudmyly Kozlovskiej (obecnie sprawującej funkcję prezeski Fundacji). Od momentu założenia, cele statutowe Fundacji obejmują ochronę praw człowieka, demokracji i praworządności na obszarze postsowieckim. Początkowo Fundacja koncentrowała swoją uwagę przede wszystkim na Kazachstanie, Rosji, Ukrainie oraz – od 2016 r. – Mołdawii. Od 2017 r. obszar ten został rozszerzony także o państwa członkowskie UE (w szczególności Polskę), które zmagają się z konsekwencjami antyeuropejskiej polityki prowadzonej przez ich populistyczne rządy.

ODF realizuje swoje cele poprzez organizację misji obserwacyjnych, monitorując w szczególności indywidualne przypadki łamania praw człowieka. Promuje również międzynarodowe prawodawstwo przewidujące stosowanie sankcji wobec rządów i osób odpowiedzialnych za łamanie wartości i standardów europejskich wspierając m. in. tzw. ustawę Magnickiego oraz powiązanie unijnych i międzynarodowych programów pomocy finansowej z respektowaniem praworządności i praw człowieka.

Istotnym obszarem działalności Fundacji jest ochrona praw więźniów i uchodźców politycznych (w szczególności w obszarze politycznie motywowanych ekstradycji).

W oparciu o swoją pracę ODF publikuje raporty analityczne wykorzystując je na potrzeby komunikacji z instytucjami UE, OBWE, Rady Europy, ONZ, a także innych organizacji praw człowieka, resortami spraw zagranicznych i parlamentami, a także mediami. Aktywnie współpracuje z parlamentarzystami zaangażowanymi w sprawy zagraniczne, prawa człowieka i oficjalne relacje z monitorowanymi krajami trzecimi.

ODF działa na rzecz reformy Interpolu, a - począwszy od 2018 r. - również Systemu Informacyjnego Schengen (SIS/SIS II), zapobiegając wykorzystywaniu ich mechanizmów przez autorytarne i hybrydowe reżimy do prześladowania swoich oponentów.

W latach 2013-2014 Fundacja zorganizowała misję wsparcia ukraińskiego społeczeństwa obywatelskiego walczącego o integrację europejską Ukrainy podczas Rewolucji Godności (Majdanu). W latach 2014-2015, w związku z Majdanem i rosyjską agresją na Krymie i wschodzie Ukrainy, Fundacja prowadziła program pomocy humanitarnej kierowanej do potrzebujących z Ukrainy. W latach 2014-2016 w Warszawie ODF prowadziła centrum pomocy i integracji imigrantów z Ukrainy „Ukraiński Świat”.

Copyright: Fundacja Otwarty Dialog, 30 maja 2019

Al. Szucha 11a / 21
00-580 Warszawa, Polska

155 Rue de la Loi
1040 Bruksela, Belgia

Tel: +32 2 280 11 15

E-mail: odfoundation@odfoundation.eu

<http://en.odfoundation.eu>

 @ODFoundation

Autorzy:

Bartosz Kramek

 bartosz.kramek@odfoundation.eu

Ludmiła Wołoszyna

 liudmyla.voloshyna@odfoundation.eu

Korekta:

Natalia Steć

 natalia.stec@odfoundation.eu

Wykorzystywanie całości lub fragmentów publikacji jest możliwe przy wskazaniu Fundacji Otwarty Dialog jako źródła.

Spis treści

Spis treści

1. Wprowadzenie	4
2. Krzywy Róg - sprawy prześladowanych aktywistów na tle sytuacji lokalnej	5
2.1. Anton Krawczenko	5
2.2. Rusłan Bondarenko	9
2.3. Artem Moroka	10
2.4. Iryna Turowska	11
2.5. Maksym Demidow	12
3. Podsumowanie	15

1. Wprowadzenie

Opracowanie stanowi część obserwacji poczynionych w okresie 16-19.03.2019 r. w ramach misji obserwacyjnej praw człowieka w trakcie spotkań z przedstawicielami ukraińskiego społeczeństwa obywatelskiego, środowisk eksperckich, władz Ukrainy i akredytowanych w tym kraju dyplomatów.

Misja była wspólnym przedsięwzięciem trzech organizacji pozarządowych broniących praw człowieka: Fundacji Otwarty Dialog (Polska/Belgia), Włoskiej Federacji Praw Człowieka (Włochy) i Centrum Swobód Obywatelskich (Ukraina). Organizacja misji została sfinansowana przez Włoską Federację Praw Człowieka.

W misji udział wzięła Posłanka na Sejm RP Kornelia Wróblewska (Koalicja Obywatelska), członkini Polsko-Ukraińskiej Grupy Parlamentarnej.

Misja dedykowana była w największym stopniu problematyce ataków na ukraińskich aktywistów, borykających się z korupcją, lokalnymi układami oligarchicznymi i dysfunkcjami biernych bądź wspierających je organów ścigania, które w powszechnej opinii nie zostały wystarczająco zreformowane po rewolucji na Majdanie w 2013/14 r. Problem ten został nagłośniony po ataku i śmierci oblanej kwasem aktywistki z Chersonia Kateryny Handziuk, która w wyniku odniesionych obrażeń zmarła 4.11.2018 r.

Międzynarodowe organizacje Amnesty International, Human Rights Watch, Freedom House i Frontline Defenders 3.10.2018 r. wystosowały wspólną odezwę do władz Ukrainy w sprawie ataków na działaczy:

„W ciągu ostatnich dziewięciu miesięcy 2018 roku naliczyliśmy ponad 50 napadów. Nie ustalono ani jednego zleceniodawcy. Władze Ukrainy powinny publicznie potępić wszelkie groźby pod adresem obrońców praw człowieka. Urzędnicy muszą natychmiast podjąć zdecydowane działania, aby zapewnić aktywistom pracę w bezpiecznym środowisku oraz bezpieczne korzystanie z przysługujących im praw do wolności słowa i zgromadzeń, a także do pracy bez zagrożenia atakami” – napisano w dokumencie¹.

Sytuacje te, wraz z głośnym w Polsce przypadkiem ukraińskiego dziennikarza i aktywisty Maksyma Demidowa, stały się przyczynkiem do organizacji misji obserwacyjnej trzech ww. organizacji. Dla Fundacji Otwarty Dialog ten obszar działania stanowi również kontynuację zainteresowania sytuacją prześladowania środowisk reformatorskich i obstrukcji ze strony ukraińskiej prokuratury, czemu poświęcone były raporty Fundacji w latach 2015² i 2017^{3,4}.

Niniejszy dokument, przygotowany przez Fundację Otwarty Dialog, zawiera podsumowanie rozmów z działaczami społecznymi z Krzywego Rogu, z którymi członkowie misji spotkali się 17.03.2019 r. w Odessie. W opracowaniu znajduje się kompletny raport z misji, który obok sytuacji aktywistów z Krzywego Rogu będzie zawierał podsumowanie sytuacji działaczy z Odessy oraz – ogólnie – z całej Ukrainy.

Opracowanie zostało uzupełnione o informacje (dotyczące w szczególności chronologii ataków na działaczy i zainicjowanych przez nich śledztw antykorupcyjnych) przekazane przez aktywistów z Krzywego Rogu po zakończeniu misji. Zaktualizowano również opis stanu faktycznego o istotne wydarzenia, które miały miejsce w okresie 17.03-20.05.2019 r. Dodatkowo, wykorzystano artykuły i opracowania o sytuacji w Krzywym Rogu, reformach w Ukrainie oraz atakach na aktywistów (lokalne, ogólnoukraińskie, polskie i zagraniczne).

Relacje aktywistów potwierdzają się wzajemnie. W zakresie sytuacji w Krzywym Rogu i sytuacji Maksyma Demidowa potwierdza je również deputowany ukraińskiego parlamentu, Jehor Sobolew, z którym członkowie misji spotkali się 18.03.2019 r.

1 <https://www.hrw.org/news/2018/10/03/ukraine-address-attacks-against-activists-and-human-rights-defenders>

2 <https://odfoundation.eu/a/6022,osiagniecie-vitaliya-yaremy-efekt-dzialania-prokuratury-generalnej-ukrainy-rok-po-euromajdanie>

3 <https://en.odfoundation.eu/a/8206,political-persecution-and-harassment-in-post-maidan-ukraine-how-oligarchs-undermine-reformers-efforts>

4 <https://en.odfoundation.eu/a/8209,tackling-politically-motivated-persecution-against-reformers-in-ukraine-and-moldova-odf-pace-event>

2. Krzywy Róg - sprawy prześladowanych aktywistów na tle sytuacji lokalnej

2.1. Anton Krawczenko

Anton Krawczenko

Anton Krawczenko (ur. 1990 r.) od 2014 r. jest koordynatorem działań organizacji pozarządowej Automajdan w Krzywym Rogu, współzałożycielem organizacji *“Krzywy Róg Przeciw Reżimowi i Dyktaturze”* oraz zajmującym się walką z korupcją aktywistą Krzyworoskiego Centrum Śledczego. Był jednym z organizatorów Majdanu w Krzywym Rogu zimą⁵ 2014 r. W 2014 r. jako wolontariusz organizował wsparcie dla ukraińskich sił uczestniczących w obronie integralności terytorialnej kraju w ramach tzw. Operacji Antyterrorystycznej (ATO) na wschodzie kraju. Jako członek batalionu ochotniczego uczestniczył w obronie lotniska w Doniecku w 2015 r.

Krzyworoskie Centrum Śledcze zostało założone przez grupę lokalnych aktywistów, m.in. Antona Krawczenkę, Maksyma Demidowa, Bohdana Ryżaka. Centrum zajmuje się, m.in. monitorowaniem przetargów państwowych oraz dziennikarstwem śledczym. W jego ramach działają analitycy i dziennikarze obywatelscy. Centrum uruchomiono jako alternatywę dla podporządkowanej lokalnej władzy prasy i telewizji. W działania centrum zaangażowanych jest na stałe ośmiu aktywistów.

Automajdan w Krzywym Rogu zrzesza trzystu osiemdziesięciu najaktywniejszych działaczy, którzy zgodnie z regułami organizacji pozostają w stałej dyspozycji do wsparcia protestów i innego rodzaju manifestacji. Wspiera ich ponad tysiąc osób okazjonalnie zaangażowanych (sympatyków) w działania w mediach społecznościowych oraz uczestników protestów. Automajdan^{6,7} to najbardziej rozpoznawalna i aktywna inicjatywa antykorupcyjna w mieście, która wywodzi się z ruchu protestu kierowców wspierających proeuropejskie, antyrządowe protesty w czasie tzw. Rewolucji Godności (Majdanu). Rekrutujące się spośród jego uczestników lokalne komórki tego ruchu społecznego przekształciły się w samodzielne inicjatywy na rzecz walki z korupcją i nadużyciami władzy w wielu miastach Ukrainy.

“Krzywy Róg Przeciw Reżimowi i Dyktaturze” to organizacja o charakterze ruchu społecznego, która połączyła lokalnych działaczy z kilkunastu organizacji pozarządowych różnego rodzaju: działaczki na rzecz praw kobiet, obrońców praw człowieka, ekologów, aktywistów miejskich reprezentujących siedem poszczególnych dzielnic. Organizacja ta powstała przed wybuchem rewolucji na kijowskim Majdanie w 2013/2014 r., ale faktycznie rozpoczęła swoją działalność po zabójstwie uczestnika proeuropejskich protestów w Kijowie Serhija Nihojana 22 stycznia 2014 r. w sprzeciwie wobec rządów prorosyjskiego prezydenta Wiktora Janukowycza (którego rządy zakończyły się po ucieczce do Rosji w lutym 2014 r.).

5 <http://euromaidanpress.com/2018/11/23/activist-behind-novorossiyas-defeat-in-kryvyi-rih-i-am-hit-with-five-lawsuits-for-my-civic-stance/>

6 <https://www.democracyendowment.eu/news/automaidan-fights-corruption-in-ukraine/>

7 <https://www.rferl.org/a/ukraine-activists-automaidan/25241507.html>

2. Krzywy Róg - sprawy prześladowanych aktywistów na tle sytuacji lokalnej

2.1. Anton Krawczenko

Zwycięstwo Majdanu nie przyniosło rozwiązania problemów miasta, w związku z czym organizacja ta pozostaje w dalszym ciągu aktywna, koncentrując się na sprzeciwie społecznym i medialnym wobec powszechnie uznawanych za skorumpowane i powiązane z zorganizowaną przestępczością władz miasta i podporządkowanych im struktur administracyjnych.

Władze lokalne w Krzywym Rogu nie zmieniają się od wielu lat. Jurij Wilkuł został burmistrzem Krzywego Rogu w 2006 r. Miasto stanowi wielki konglomerat fabryk i zakładów przemysłowych, których pracownicy często skłaniani są do głosowania w kolejnych wyborach na tych aktualnie rządzących – pod rygiem utraty pracy, są przekupywani, a wyborom niejednokrotnie towarzyszyły liczne nieprawidłowości. Problemy te wielokrotnie opisywała ukraińska prasa.

Za kluczowe figury w mieście uznawani są Jurij Wilkuł (burmistrz; zgodnie z ukraińską terminologią – mer) oraz jego syn Oleksandr Wilkuł, poseł do Rady Najwyższej Ukrainy, kandydat w wyborach prezydenckich w 2019 r., którzy rozpoczęli karierę biznesową i polityczną pracując dla najbogatszego obywatela Ukrainy, przedsiębiorcy (będącego jednym z tzw. oligarchów – najzamożniejszych osób w kraju, łączących wpływy biznesowe i polityczne) Rinata Achmetowa. Po zwycięstwie w wyborach prezydenckich w 2014 r. Petra Poroszenki, J. Wilkuł został zmuszony do podziału wpływów w mieście pomiędzy siebie a miejscowego posła Bloku Poroszenki, Danyła Usowa (Blok Poroszenki jest ugrupowaniem wspierającym urzędującego prezydenta Ukrainy Petra Poroszenkę i najsilniejszą frakcją w ukraińskim parlamencie).

Rada Miasta kontrolowana jest przez wywodzące się z dawnej prorosyjskiej Partii Regionów obalonego prezydenta Wiktora Janukowycza ugrupowanie Blok Opozycyjny, którego członkiem jest zarówno burmistrz miasta, jak i jego syn, poseł ukraińskiego parlamentu.

Wybory samorządowe w listopadzie 2015 r. w sposób istotny zagroziły pozycji Jurija Wilkuła, któremu groziła utrata stanowiska burmistrza na rzecz opozycyjnego kontrkandydata wysuniętego przez ruch obywatelski *“Krzywy Róg Przeciw Reżimowi i Dyktaturze”*. Został nim wspierany przez partię *“Samopomoc”* Jurij Myłoboh. Dzięki de facto jawnemu fałszerstwu wyborczemu (w jednej z dzielnic miasta w ostatnich godzinach przed zamknięciem lokali wyborczych na J. Wilkuła zagłosowało sto procent uprawnionych)^{8,9} wygrał on ostatecznie 752 głosami, choć przegrał we wszystkich pozostałych sześciu dzielnicach. Sfałszowanie wyborów doprowadziło do wybuchu masowych protestów społecznych¹⁰, które doprowadziły ostatecznie do uchwalenia 23.12.2015 r. specjalnej ustawy przez parlament ukraiński, nakazującej ponowne przeprowadzenie wyborów burmistrza miasta, co nastąpiło 27.03.2016 r. – poprzednie wybory zostały tym samym unieważnione.

Powtórzone wybory wygrał – ponownie – Jurij Wilkuł, który sprawuje funkcję burmistrza do chwili obecnej. Aktywiści donosili o kolejnych fałszerstwach i procederze faktycznego zmuszania pracowników fabryk do głosowania na niego pod groźbą utraty pracy¹¹.

Wybory, towarzyszące im fałszerstwa, protesty w 2015/16 r. stały się jednym z najważniejszych wydarzeń w historii miasta i działalności lokalnych aktywistów w ostatnich latach.

8 <http://euromaidanpress.com/2016/03/05/the-mayoral-election-in-kryyvi-rih-puts-the-system-in-agony/>

9 <http://euromaidanpress.com/2017/02/28/electoral-reform-not-early-elections-will-help-ukraine/>

10 <http://euromaidanpress.com/2015/12/13/86663/>

11 <http://euromaidanpress.com/2016/03/30/the-democratic-movements-election-fiasco-in-kryyvi-rih/>

2. Krzywy Róg - sprawy prześladowanych aktywistów na tle sytuacji lokalnej

2.1. Anton Krawczenko

Podstawowym problemem, z jakim borykają się aktywiści społeczni w Krzywym Rogu są prześladowania ze strony lokalnych organów śledczych – policji i prokuratury, które ściśle współpracują nie tylko z miejscowymi władzami, ale również strukturami zorganizowanej przestępczości. Aktywiści wskazują na to, że czynności przez nie podejmowane opierają się na zasadzie odwetu wobec działaczy za prowadzone przez nich śledztwa antykorupcyjne, sprzeciw medialny, akcje protestu. Z kolei zgłoszenia i zawiadomienia aktywistów najczęściej spotykają się z biernością i obstrukcją ze strony organów.

Anton Krawczenko, jako członek lokalnej komisji weryfikacyjnej¹² uczestniczącej w procesie naboru nowych funkcjonariuszy do utworzonej w 2015 r. Policji Patrolowej, zwraca uwagę na liczne nieprawidłowości i patologie prowadzące na przykład do przyjmowania w szeregi policji osób niemających właściwych kwalifikacji, m.in. dzięki koneksjom z prominentnymi funkcjonariuszami organów ścigania i lokalnymi politykami. Według informacji przekazanych przez Antona Krawczenkę i Maksyma Demidowa, do lokalnej policji przyjęty został np. brat posła prezydenckiego Bloku Petra Poroszenki Danyła Usowa, znajomi szefów wydziałów śledczych policji, znajomi prokuratorów i członków Rady Miasta.

Obecnie przeciwko Antonowi Krawczence toczy się pięć spraw karnych (jest oskarżony m.in. o kierowanie gróźb karalnych pod adresem prokuratorów¹³, napaść na policjanta¹⁴), został on także napadnięty (do chwili obecnej) 23 razy (sic!) – w ich rezultacie orzekano lekkie i średnie uszkodzenia ciała wraz z okresową utratą zdolności do pracy, a także liczne uszkodzenia należące do niego mienia. Aktywista konsekwentnie zgłaszał wszystkie ataki na policję.

We wrześniu 2018 r. ochroniarze burmistrza Krzywego Rogu pobili Antona Krawczenkę, używając gumowych pałek. W rezultacie napaści aktywista został oskarżony o „chuligaństwo”.

Aktywista podkreśla, że każda kolejna sprawa przeciwko niemu niesie za sobą większe ryzyko utraty przez niego wolności i zwiększa maksymalny wymiar kary, na jaką jest narażony.

W zdecydowanej większości spraw udało się zidentyfikować sprawców ataków, nikomu nie postawiono jednak zarzutów i wszyscy przebywają obecnie na wolności.

13 kwietnia 2019 r. Anton Krawczenko został rozpoznany i pobity przez trzech funkcjonariuszy policji. W ten sposób policjanci zareagowali na jego wezwanie do udzielenia pomocy osobie, która o to głośno prosiła na ulicy. Dla aktywisty skończyło się to złamanym przez policjantów nosem, szczęką oraz szwami na twarzy¹⁵. Według słów kolegów z Automajdanu pobito go, „*bo jest Antonem Krawczenką*”. Policja konsekwentnie odmawia przyjęcia zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa.

Anton Krawczenko jest znany w Krzywym Rogu jako swojego rodzaju „sprawiający problemy” m.in. poprzez ciągłe i uporczywe zainteresowanie pracą organów miasta, domaganie się informacji publicznych i interwencje podejmowane w miejskich strukturach w reakcji na obserwowane przez siebie nieprawidłowości.

12 <https://www.infosecurity24.pl/pelzajaca-reforma-nowa-policja-ukrainy-analiza>

13 <https://www.0564.ua/news/2254271/v-dele-ob-ugroze-ubijstvom-musornym-bakom-eks-prokuror-povtoril-pokazania-video>

14 <https://www.0564.ua/news/2251276/v-dele-krivorozskogo-avtomajdanovca-sud-issleduet-pismennyje-dokazatelstva-i-pozuril-prokuraturu-video>

15 <https://www.0564.ua/news/2364603/nagupali-sili-i-poihali-v-krivom-roge-patruilnye-izbili-lidera-avtomajdana-vyzvavsego-ih-na-mesto-proissestvia-video?fbclid=IwAR2Sfxztqsu1PoOLZZwrCqiHEmx66EiTKdL3qci0vhA69pYkKO5C36gmZE>

2. Krzywy Róg - sprawy prześladowanych aktywistów na tle sytuacji lokalnej

2.1. Anton Krawczenko

Poza ogólną aktywnością, jako bezpośrednie i główne przyczyny ataków na siebie i własnych problemów z prawem, działacz wskazuje na istotną rolę, którą odegrał w trakcie protestów przeciwko sfałszowaniu wyniku wyborów samorządowych w 2015 r. oraz wcześniejsze zawiadomienie (wrzesień 2014 r.) o podejrzeniu popełnienia przestępstwa przez urzędników miejskich i członków Rady Miasta.

Zawiadomienie to dotyczyło dyrektora państwowej spółki dostarczającej wodę miastu "*Krivbaspromwodopostaczannia*" Jehora Prokopczuka, który według aktywistów miał dopuścić się licznych nieprawidłowości finansowych, m.in. poprzez nieodpłatne przekazywanie dostaw wody (o wartości 2 milionów hrywien rocznie) na rzecz hodowli ryb związanego z nim towarzysko miejscowego biznesmena, Jurija Zakordońca. Jego firmy nie tylko unikały opłat komunalnych, lecz również nielegalnie opróżniały zanieczyszczenia z własnych stawów do rzeki. Według aktywisty proceder ten trwa do chwili obecnej.

Dyrektor Prokopczuk miał współpracować także z grupą przestępczą rozkradającą rury wodociągowe, przez które woda dostarczana była na przedmieścia i podmiejskie działki. Kierowana przez niego spółka udostępniała plany z ich rozkładem terenowym przestępcom, którzy wiedzieli, gdzie je muszą wykopać. Następnie, poprzez inne firmy, te same rury były odsprzedawane z powrotem dostawcy wody.

Zawiadomienie to zostało złożone do Prokuratury Generalnej Ukrainy, która zarejestrowała sprawę, nie podjęła jednak żadnych dalszych czynności.

W relacji aktywistów osłonę polityczną (tzw. krysę) zapewnia Jehorowi Prokopczukowi poseł do Rady Najwyższej Ukrainy (parlamentu) Danyło Usow, będący faktycznym "*przedstawicielem*" i opiekunem interesów prezydenta Poroszenki w Krzywym Rogu. Usow jest też nieformalnym kuratorem spółki "*Krivbaspromwodopostaczannia*".

25 kwietnia 2019 r. sąd pierwszej instancji miasta Krzywy Róg (dzielnica Dzierżyński) uznał Antona Krawczenkę winnym lekkiego uszkodzenia ciała oraz napaści na policjanta. Za pierwszy czyn zasądono mu grzywnę w wysokości 850 hrywien, za drugi - skazany został na trzy lata pozbawienia wolności w zawieszeniu na dwa lata. Wyroki dotyczyły spraw, w których sam aktywista został pobity przez policjantów. 13 maja 2019 r. A. Krawczenko złożył apelację od wyroku, zwracając uwagę na liczne naruszenia jego praw, nieprawidłowości w trakcie śledztwa oraz oparcie wyroku na bardzo wątpliwych dowodach.

2. Krzywy Róg - sprawy prześladowanych aktywistów na tle sytuacji lokalnej

2.2. Rusłan Bondarenko

Rusłan Bondarenko

Rusłan Bondarenko (ur. 1976 r.) od 2014 r. jest aktywistą krzyworoskiego Automajdanu oraz działaczem organizacji „Sprawiedliwa Pozycja”. Jako wolontariusz jest zaangażowany we wsparcie sił ukraińskich w ramach Operacji Antyterrorystycznej przeciwko wspieranym przez Rosję separatystom na wschodzie Ukrainy. Uczestniczył w protestach przeciwko patologiom w organach ścigania, m.in. stosowaniu tortur i złego traktowania wobec osób pozbawionych wolności. Uczestniczył w protestach społecznych przeciwko sfałszowaniu wyniku wyborów samorządowych w Krzywym Rogu w 2015 r.

Aktywista wiąże swoje problemy ze sprawą prowadzonego przez siebie śledztwa dotyczącego bezprawnego przekazania gruntów przez Radę Miasta na rzecz Ukraińskiej Cerkwi Prawosławnej Patriarchatu Moskiewskiego w latach 2015-16 r. i idącym za nim proteście przeciwko tej decyzji.

12.09.2015 r. aktywista i jego żona zostali pobici przez nieznanych sprawców. W wyniku ataku Rusłan Bondarenko został hospitalizowany. Sprawców następnie ustalono, ale - pomimo przywołanych wyżej okoliczności faktycznych - postępowanie zostało umorzone z uwagi na brak znamion czynu zabronionego.

26.04.2017 r. aktywista otrzymał informację o postawieniu mu zarzutów i skierowaniu aktu oskarżenia do sądu. Oskarżono go o kradzież orzechów z drzewa rosnącego przed budynkiem, w którym mieszkał oraz uszkodzenie ciała sprawców napadu na niego z września 2015 r. Sąd zastosował wobec niego areszt domowy (przychylając się do żądania prokuratora i naczelnika policji).

W opinii miejscowych aktywistów i dziennikarzy, sprawa przeciwko Rusłanowi Bondarenko ma charakter odwetowy - związana jest z jego działalnością społeczną.

Aktywista wyraża obawy o bezpieczeństwo swoje i rodziny.

2. Krzywy Róg - sprawy prześladowanych aktywistów na tle sytuacji lokalnej

2.3. Artem Moroka

Artem Moroka

Aktywista Automajdanu, były członek lokalnych struktur Partii Radykalnej Ołeha Laszka, w 2015 r. szef miejskich struktur partii w Krzywym Rogu.

Odszedł z partii w proteście przeciwko współpracy kierownictwa partii z Jurijem Wilkułem w procesie fałszowania wyniku wyborów samorządowych w Krzywym Rogu w grudniu 2017 r., rezygnując z funkcji szefa lokalnego sztabu wyborczego partii. Informacje o porozumieniu Partii Radykalnej i Bloku Opozycyjnego w Krzywym Rogu przekazał mediom. Artem Moroka opisał także faktyczną sprzedaż wiodącego miejsca na liście wyborczej Partii Radykalnej do Rady Miasta współpracownikowi Jurija Wilkuła z przestępczą przeszłością, Aleksandrowi Smalijowi, oraz

analogiczną sytuację z umieszczonym na liście wyborczej Bloku Poroszenki Hennadijem Szapowałowem.

Dnia 28.12.2015 r. Artem Moroka został uprowadzony przez nieznaną, uzbrojonych w broń palną sprawców i wywieziony samochodem do pobliskiego lasu. Szamotanina do której doszło na miejscu skutkowało odniesieniem przez niego i dwójkę napastników obrażeń ciała, jednak aktywiście udało się uciec. Porwanie wiąże on z zemstą powiązanych z przestępczością zorganizowaną A. Smalija (obecnie członek Rady Miasta) i H. Szapowałowa (obecnie burmistrz Dzielnicy Metalurgicznej w Krzywym Rogu), których kryminalną przeszłość opisywał.

Aktywista nie zgłosił napaści na policję, obawiając się zemsty porywaczy i ich zleceniodawców, z którym mogli współpracować funkcjonariusze. W obawie przed wytoczeniem mu sprawy karnej związanej z obroną własną (podejrzał, że mógłby zostać oskarżony o napaść, a nawet próbę zabójstwa napastników), przez dziesięć dni ukrywał się w mieszkaniu znajomego. Ostatecznie nie postawiono mu żadnych zarzutów.

W opinii aktywisty policja patrolowa w mieście funkcjonuje de facto jak prywatna ochrona miejskich urzędników, w szczególności burmistrza i członków Rady Miasta, biorąc udział w prześladowaniu, w tym napaściach na aktywistów. W przypadku zawiadomienia o atakach na działaczy społecznych, policja interweniuje z celowym opóźnieniem - funkcjonariusze często nie pojawiają się na miejscu zdarzenia przed upływem dwóch godzin.

Na początku 2018 r. policja obwodowa (szczebla regionalnego) przedstawiła A. Smalijowi 14 zarzutów korupcyjnych.

2. Krzywy Róg - sprawy prześladowanych aktywistów na tle sytuacji lokalnej

2.4. Iryna Turowska

Iryna Turowska

Iryna Turowska (ur. 1964 r.), przedsiębiorczyni, działaczka społeczna od 2010 r., od 2015 r. deputowana Rady Obwodowej w Dniprze (stolicy i największym mieście obwodu dniewprowskiego, na którego terenie leży także Krzywy Róg - drugie największe miasto i centrum przemysłowe regionu). W 2013/14 r. w czasie Rewolucji Godności jedna z organizatorek i liderok Majdanu w Krzywym Rogu. Członkini partii konserwatywno-liberalnej partii "Samopomoc", której liderem jest burmistrz Lwowa Andrij Sadowyj.

W swojej działalności zajmuje się obroną praw obywatelskich, walką o transparentność funkcjonowania organów władz w Krzywym Rogu; uczestniczka licznych protestów przeciwko decyzjom urzędników i polityków samorządowych w mieście, organizowanych, m.in. przez krzyworoski Automajdan.

W czasie Majdanu, 19.02.2014 r. nieznani sprawcy podpalili należący do aktywistki sklep z częściami samochodowymi "Autostop" w Krzywym Rogu¹⁶. Rok później, 13.02.2015 r. została napadnięta przez nieznaną sprawców i ciężko pobita^{17,18,19,20}. Prowadzone w tej sprawie śledztwo nie przyniosło żadnych rezultatów - sprawców nie odnaleziono (pomimo zgłoszenia przez nią numerów rejestracyjnych samochodów, którymi poruszali się podpalacze). W tym okresie (luty 2015 r.) aktywiści miejscy (w tym członkowie Automajdanu) przez dwa tygodnie blokowali salę posiedzeń Rady Miasta, domagając się od burmistrza zmiany polityki kadrowej w administracji miasta i podporządkowanych jej strukturach komunalnych (ze względu na powszechny nepotyzm i korupcję).

Iryna Turowska zwracała uwagę na sposób prowadzenia przesłuchań przez wyjaśniających sprawę ataku na nią funkcjonariuszy policji, którzy rozmawiając z sąsiadami i innymi potencjalnymi świadkami nie starali się uzyskać informacji na temat stanu faktycznego (okoliczności napaści), ale dyskredytowali samą poszkodowaną. Jeden z funkcjonariuszy oświadczył publicznie, że całe zamieszanie jest winą samej aktywistki, która w ten sposób "stara się wypromować".

Aktywistka postrzega podpalenie sklepu i napad na nią jako zemstę władz miasta i organów ścigania w Krzywym Rogu. Działalność Iryny Turowskiej i problemy, z jakimi się spotyka, zostały przedstawione w programie "Społeczny Mikrofon" ("Громадський мікрофон")²¹. W programie opisywała praktyki korupcyjne władz miasta, opisany wyżej napad nastąpił dwa dni później.

16 <https://www.0564.ua/news/477996/v-krivom-roge-nocu-podozgli-avtomagazin-avtostop>

17 <https://www.0564.ua/news/740103/na-odnogo-iz-liderov-akcii-protesta-v-krivorozskom-gorispolkome-soversili-napadenie-foto-video-18>

18 <https://www.radiosvoboda.org/a/26850724.html>

19 <https://www.youtube.com/watch?v=7A-zImOHSF8&t=275s>

20 <https://www.0564.ua/news/741028/irina-turovskaa-na-mena-napali-i-izbili-ctoby-zapugat>

21 https://www.youtube.com/watch?v=6-fCe5wzYtg&fbclid=IwAR3U69F16-YOTq2wSFcALUb8NkzEGNs4AsOMuvlCluLzhbJq-ivsQm4_1gQ

2. Krzywy Róg - sprawy prześladowanych aktywistów na tle sytuacji lokalnej

2.5. Maksym Demidow

Maksym Demidow

Maksym Demidow – ukraiński dziennikarz, aktywista Automajdanu w Krzywym Rogu, współpracownik Krzyworońskiego Centrum Śledczego, żołnierz 40. Batalionu Ochotniczego „Kriv-Bas” uczestniczącego w obronie integralności terytorialnej Ukrainy w latach 2014-15 w Donbasie; uczestnik bitwy pod Iłowajskiem i obrony lotniska w Doniecku. Brał udział w protestach antyrządowych na Majdanie i przeciwko sfałszowaniu wyniku wyborów samorządowych w Krzywym Rogu w 2015 r.

Od 2010 r. dziennikarz lokalnego dziennika „*Krzywy Róg Wieczorny*”, opisujący skandale korupcyjne, defraudację mienia publicznego i bezkarność

zamieszanych w nie przedstawicielei władz miasta oraz lokalnych organów ścigania.

Prowadzone przez niego śledztwa dziennikarskie koncentrowały się wokół osoby zastępcy szefa prokuratury obwodowej Oleksija Krywenki, którego majątek wielokrotnie przekraczał oficjalne dochody.

26.11.2011 r. nieznanymi sprawcami napadli na aktywistę pod jego domem. Pomimo potwierdzającej obrażeń obdukcji lekarskiej, policja odmawia wszczęcia śledztwa.

21.11.2013 r. został porwany i torturowany: doszło do pobicia i pozorowanej egzekucji; M. Demidow odniósł ciężkie obrażenia. Aktywista rozpoznał porywaczy – byli nimi prokurator Krywenko, znany przestępca Walerij Moskalczenko oraz przedsiębiorca (właściciel lokalnej telewizji 1TVKR) i późniejszy szef sztabu wyborczego Petra Poroszenki w Krzywym Rogu Serhij Dranow.

Pomimo zawiadomienia i znajomości sprawców, śledztwo nie przynosi rezultatów. Oleksij Krywenko zeznaje, że odbył w tym czasie „spotkanie towarzyskie” z Maksymem Demidowem. Policja przydzieliła pokrzywdzonemu ochronę, ale jedynie na dwa tygodnie.

Według relacji aktywistów (potwierdzających opowieść M. Demidowa), Krywenko, Moskalczenko i Dranow tworzą bliski krąg towarzysko-biznesowy. W Krzywym Rogu mieszkańcy określają ich jako „Bandę 11-77” (z uwagi na wykorzystywanie przez wszystkich takich samych numerów na tablicach rejestracyjnych użytkowanych samochodów).

Ataki i groźby nie powodują zaprzestania działalności przez aktywistę, który w dalszym ciągu prześwieta działalność prokuratora Krywenki oraz wstąpił do organizacji „Stop Narkotyki”, zmagając się z problemem półotwartego handlu narkotykami w mieście.

Śledztwa dziennikarskie i dalsza działalność społeczna aktywisty naraziły na problemy przedstawicielei władz miasta i najbliższe otoczenie burmistrza J. Wilkuła.

Jedno z zawiadomień złożonych przez Antona Krawczenkę i Maksyma Demidowa do Prokuratury Generalnej Ukrainy dotyczyło działania na szkodę państwowej spółki „Parking i Reklama”, która zarządza miejscami parkingowymi, reklamą outdoorową i nieruchomościami komunalnymi w Krzywym Rogu. Według relacji aktywisty, dyrektorka przedsiębiorstwa Olga Szabljan celowo doprowadziła do jego bankructwa, by następnie wykupić je za symboliczną cenę – w ten sposób miała wyłudzić majątek o wartości czterdziestu milionów hrywien.

2. Krzywy Róg - sprawy prześladowanych aktywistów na tle sytuacji lokalnej

2.5. Maksym Demidow

O. Szabljan była wspierana przez burmistrza J. Wilkuła i jego zastępcę Oleksandra Katriczenkę, odpowiedzialnego za nieruchomości i usługi komunalne, transport i ekologię. Pomimo wszczęcia śledztwa przez Prokuraturę Generalną Ukrainy nie wyciągnięto konsekwencji personalnych, a O. Szabljan nadal kieruje spółką.

Aktywiści mieli natomiast doprowadzić do postawienia przez Prokuraturę Generalną zarzutów utworzenia organizacji przestępczej w celu nadużycia stanowiska oraz przywłaszczenia własności na szczególnie dużą skalę, a także groźby morderstwa pierwszemu zastępcy burmistrza, Jewhenijowi Udotowi. Przypisuje mu się odpowiedzialność za defraudację funduszy państwowych. J. Udot schronił się przed organami ścigania wyjeżdżając do Polski, gdzie – pomimo śledztwa – żyje niepokojony przez organy ścigania. Według informacji M. Demidowa nie znajduje się nawet w rejestrze osób poszukiwanych w Ukrainie.

Anton Krawczenko i Maksym Demidow złożyli również zawiadomienie (do prokuratury miejskiej i obwodowej), które doprowadziło do wszczęcia śledztwa ws. podejrzenia korupcji w przetargu na żywienie uczniów lokalnych szkół. Przypadki ciężko zatrutych dzieci doprowadziły do odkrycia, że odpowiedzialna za dostawy firma dostarczała do szkół jedzenie przeterminowane, często ze sfałszowanymi datami przydatności do spożycia. Służby sanitarne wykryły w nich, m.in. bakterie gronkowca i pałeczki jadu kiełbasianego.

Sprawa, obciążająca kolejną zastępczynię burmistrza, Nadię Podoplejową i odpowiedzialną za oświatę w mieście urzędniczkę Natalię Kasimową, została przedstawiona także Radzie Miasta. Po wysłuchaniu informacji, w których N. Kasimowa oświadczyła, że nie miała wiedzy o nieprawidłowościach, temat został zakończony. Śledztwo prokuratorskie formalnie trwa, jednak aktywiści nie mają żadnej wiedzy na temat jego postępów i wszystko wskazuje na to, że nie są prowadzone w jego ramach żadne czynności.

Dwa dni po uruchomieniu przez Maksyma Demidowa własnej kawiarni (5.07.2015 r.) została ona siłowo przejęta przez ludzi, których aktywista łączy z rozpoznawalnym w mieście przestępcą, właścicielem klubu nocnego znanym z udziału w handlu narkotykami i wymuszania haraczy, Ilhamem Halilowem. Dokonuje tego ośmiu mężczyzn, którzy siłą wyprowadzili aktywistę z lokalu. Zawiadomiona przez niego policja przyjeżdża na miejsce, ale nie podejmuje interwencji. Na komendzie policji funkcjonariusze skonfrontowali go z dokumentami, z których wynikało, że właścicielką kawiarni jest Sewda Halilowa – nazwisko wskazuje na pokrewieństwo z Ilhamem Halilowem.

Po utracie kawiarni aktywista zamieszkał na stałe w Kijowie, gdzie obok pracy zawodowej, jako dziennikarz śledczy (dzięki pomocy ówczesnego szefa parlamentarnej Komisji ds. Walki z Korupcją Jehora Sobolewa) nawiązał współpracę z Narodowym Biurem Antykorupcyjnym (NABU).

Po miesiącach przygotowań, w porozumieniu z NABU przygotował prowokację (polegającą na zakupie dużej ilości amfetaminy) mającą posłużyć zebraniu dowodów przeciwko członkom gangu narkotykowego powiązanego z prokuraturą. Prowokacja została udaremniona poprzez wyciek informacji o planach NABU z prokuratury, udało się jednak zidentyfikować źródło i doprowadzić do aresztowania współpracującego z przestępcami prokuratora Dmytra Susa w lipcu 2017 r. **Wcześniej jednak, 22.12.2016, doszło do próby uprowadzenia dzieci M. Demidowa, przypadkowo udaremnionej przez przejeżdżający patrol policji.**

5.05.2017 r. aktywista złożył ostatnie zeznania w sprawie akcji antynarkotkowej i następnego dnia, za radą funkcjonariuszy NABU ostrzegających go o stale grożącym mu na terytorium Ukrainy niebezpieczeństwie, wyjechał do Polski.

Po przyjeździe do Polski, M. Demidow zostaje zatrzymany (20.03.2018 r.) i aresztowany na podstawie tzw. czerwonej noty Interpolu – międzynarodowego listu gończego. Podstawą

2. Krzywy Róg - sprawy prześladowanych aktywistów na tle sytuacji lokalnej

2.5. Maksym Demidow

są pochodzące z prokuratury miasta Krzywego Rogu zarzuty: aktywista miał przywłaszczyć sobie w 2015 r. wyposażenie własnej kawiarni, m.in. router i kamerę monitoringu, przedmioty o łącznej wartości około 2 tys. zł. Według ukraińskiego prawa, z uwagi na niewielką wartość "szkody", maksymalnym grożącym mu wymiarem kary jest grzywna.

23 sierpnia 2018 r. składa podanie o udzielenie ochrony międzynarodowej w Urzędzie ds. Cudzoziemców (postępowanie toczy się do chwili obecnej, urząd wyznaczył kolejny już termin rozpatrzenia sprawy na 23 czerwca 2019 r.)

10 września 2018 r. aktywista opuszcza areszt za kaucją w wysokości pięćdziesięciu tysięcy złotych – kaucja zostaje zapłacona przez nieznaną mu osobę dzięki staraniom polskich aktywistów na rzecz praw człowieka i dziennikarzy, którzy przypadkowo dowiedzieli się o sprawie.

29 listopada 2018 r. M. Demidow wygrywa sprawę sądową w pierwszej instancji – Sąd Okręgowy w Warszawie uznaje, że ekstradycja dziennikarza na Ukrainę jest niedopuszczalna. Apelacja prokuratury powoduje jednak wyznaczenie kolejnej rozprawy, która ma się odbyć 7 czerwca 2019 r. w Sądzie Apelacyjnym w Warszawie.

W międzyczasie, po opuszczeniu aresztu, aktywista zaczyna pracować jako dziennikarz dla Gazety Wyborczej (Dużego Formatu), gdzie publikuje reportaże. Zostaje też uhonorowany specjalnym wyróżnieniem na Gali Grand Press 2018^{22,23} za niezłomność w dziennikarskiej i społecznej działalności.

Od czasu pobicia w Krzywym Rogu, które doprowadziło do wielokrotnych wstrząsów mózgu, aktywista cierpi na nawracające utraty przytomności.

Sprawę Maksyma Demidowa wielokrotnie opisywała Gazeta Wyborcza^{24,25}, jak również portal Oko.press^{26,27}.

Ludmile Denisowej, ukraińskiej rzeczniczce praw obywatelskich (z którą członkowie misji spotkali się 18.03.2019 r.), sprawy Maksyma Demidowa i innych aktywistów z Krzywego Rogu nie są znane. Wyraża ona sceptycyzm wobec obywateli Ukrainy broniących się przed ekstradycjami do kraju pochodzenia i zasadniczo niechętnie podejmuje temat rosnącej liczby ataków na aktywistów w kraju. W ocenie członków misji wydaje się to być spowodowane obawą o wizerunek kraju za granicą, co może jednak prowadzić do pozbawienia ich możliwości uzyskania skutecznej pomocy ze strony jej biura.

Maksym Demidow przebywając w Polsce, kontynuuje swoją działalność dziennikarską, opisując przypadki nadużyć władzy w Krzywym Rogu i innych miastach Ukrainy, przez co nieustannie spotyka się z groźbami kierowanymi pod swoim adresem za pośrednictwem mediów społecznościowych. Są wśród nich jego prześladowcy i osoby blisko z nimi związane.

6 maja 2019 r. w Krzywym Rogu doszło do ataku na obrońcę praw człowieka Andrija Karpowicza. Aktywista został kilkukrotnie ugodzony nożem, przeszedł operację, ale jego stan pozostaje ciężki. Osoba ta pozostawała w konflikcie z tymi samymi osobami (m.in. prokuratorem Oleksijem Krywenką), których działalność opisywał M. Demidow.

22 <https://www.press.pl/tresc/55563,bertold-kittel-dziennikarzem-roku-2018>

23 https://www.press.pl/tresc/55435,zbiorka-i-list-w-obronie-dziennikarza_-ktoremu-grozi-ekstradycja

24 <http://wyborcza.pl/7,87648,23995114,kazali-mi-spierdalac-do-polski-jesli-chce-zyc-a-polska-mnie.html>

25 <http://wyborcza.pl/7,75398,24225317,sad-ekstradycja-ukraińskiego-dziennikarza-niedopuszczalna.html>

26 <https://oko.press/tam-nie-ma-dla-mnie-zycia-tylko-strach-dziennikarzowi-sledczemu-grozi-ekstradycja-na-ukraine/>

27 <https://oko.press/udalo-sie-ukraiński-dziennikarz-sledczy-zostaje-w-polsce-sad-ekstradycja-niedopuszczalna/>

3. Podsumowanie

Sytuacja działaczy społecznych w Krzywym Rogu jest odzwierciedleniem ogólnoukraińskiego problemu z dysfunkcjonalnymi organami ścigania i wymiarem sprawiedliwości. Nie ulega ona poprawie – przeciwnie, kolejne wydarzenia przynoszą informacje o następnych atakach i wyrokach skazujących wydawanych na aktywistów. Również w ostatnich tygodniach odnotowywane są kolejne ataki – stanowią one coraz głośniejszy i poważniejszy problem, z którymi nie są w stanie uporać się – skłonne do marginalizacji problemu - ukraińskie władze.

Część aktywistów liczy na zmiany związane z objęciem stanowiska prezydenta Ukrainy przez pochodzącego z Krzywego Rogu Wołodymyra Zełenskigo, choć oczekiwania te nie są duże. Znakiem zapytania pozostaje nie tylko polityka i priorytety nowego prezydenta, ale także kształt sceny politycznej po planowanych na lipiec 2019 r. przedterminowych wyborach parlamentarnych.

W ukraińskim systemie politycznym prezydent odgrywa kluczową rolę w procesie powołania prokuratury generalnej. Już po Majdanie Prokuratura Generalna Ukrainy dała się poznać jako siła niechętna, a wręcz sabotująca reformy organów ścigania i chronicznie niezdolna do wyciągania konsekwencji wobec skorumpowanych polityków i urzędników państwowych. Nie przeprowadzono również wystarczającej reformy struktur policyjnych. Brak rzeczywistej woli politycznej sankcjonował te działania, prowadząc do poczucia bezkarności i samowoli lokalnych organów władzy.

W tych realiach, jako realna siła sprawcza postrzegana jest społeczność międzynarodowa (od której finansowego wsparcia uzależniona jest Ukraina) oraz – przede wszystkim – samo społeczeństwo obywatelskie, okresowo zdolne do nadzwyczajnej mobilizacji i determinacji w obronie prawa i własnej podmiotowości, sprzeciwu wobec naruszeń i arbitralności władzy.

W Krzywym Rogu rozczarowaniem skończyły się masowe protesty społeczne po sfałszowaniu wyborów lokalnych w 2015/2016 r. i ponownym objęciu funkcji burmistrza przez skompromitowanego Jurija Wilkuła, pozostały jednak organizacje i inicjatywy zdeterminowane w swoich wysiłkach, by monitorować działania władzy. Spowodowało to serię ataków służących zastraszeniu i demobilizacji aktywistów, którzy nie mogą liczyć na ochronę ze strony policji i prokuratury – są one nie tylko pasywne, ale stanowią również integralną część systemu represji.

W tych warunkach, wskazane jest zainteresowanie stanem organów ścigania w Krzywym Rogu i wsparcie lokalnych działaczy ze strony obecnych na terytorium Ukrainy instytucji międzynarodowych i zagranicznych – począwszy od delegacji UE, oficjalnej Misji Doradczej UE ds. Reformy Sektora Bezpieczeństwa Cywilnego (tzw. EUAM Ukraine) i przedstawicielstw dyplomatycznych czołowych krajów UE, USA czy pozostałych państw świata zachodniego. Czego potrzebują aktywiści? Odpowiedź nie jest skomplikowana:

- uwagi (w postaci chociażby obserwacji procesów sądowych i podnoszenia indywidualnych przypadków atakowanych aktywistów w rozmowach z ukraińskimi władzami); w tym aspekcie ważny jest stały i uważny monitoring sytuacji prześladowanych działaczy;
- dostępności funduszy pozwalających im prowadzić i rozwijać swoją działalność w szczególności w zakresie budowania lokalnych mediów i skuteczności w szerszym docieraniu do opinii publicznej;
- łatwo i szybko dostępnej pomocy prawnej pro bono.

Ukraińskie władze powinny być natomiast świadome, że niemożność/brak woli zapewnienia elementarnego bezpieczeństwa przedstawicielom własnego społeczeństwa obywatelskiego będą się odbijać negatywnym echem na arenie międzynarodowej i spotykać ze stanowczą reakcją partnerów zagranicznych.

Krzywy Róg (ukr. Кривий Ріг, Krywj Rih) – miasto we wschodniej Ukrainie, w obwodzie dniproperowskim. Ludność 652,8 tys. (2013).

Miasto zostało założone w XVII wieku. Szybki rozwój datuje się od 1881, w związku z rozpoczęciem eksploatacji rud żelaza. Obecnie – ważny ośrodek przemysłu wydobywczego (eksploatacja złóż rud żelaza), metalurgicznego (hutnictwo żelaza); stanowi centrum tzw. Zagłębia Krzyworońskiego. Także ośrodek przemysłu spożywczego i maszynowego. Ważny węzeł kolejowy²⁸.

W Krzywym Rogu urodził się obecny prezydent Ukrainy Wołodymyr Zełenski.

OTWARTY DIALOG